

Psihism biologic și psihism uman
Considerații despre iubire și extaz
Comunicare Conferința Europeană de Psihologie Transpersonală
Timisoara

2010

Psihopatologia ca știință a luat naștere în sec.XIX prin studii experimentale de laborator (Fetchnner, Wundt) și ea a continuat în același spirit în sec.XX prin

: ☐ comportamentalism

☐ configuraționism

☐ cognitivism

Alte orientări:

☐ psihanaliza

☐ fenomenologie

☐ psihologia persoanei

Orientări recente:

☐ psihologia dezvoltării

☐ psihologia evoluționistă

Se menține viziunea ierarhică a psihismului introdusă de Aristotel acum 2500 ani dar într-o nouă înțelegere:

Noetic uman

Animal

Vegetativ

Psihism

Psihologia actuală e plasată la intersecția a două mari domenii ontice, ca aspect individual al acestora:

Bios – individ – gene – specie

Viața : autoreproducere/evoluție Interacțiunea cu mediul

Antropos – individ – persoană

Structura instituțională practice-teoretică dimensionată prin logos și cultură

Logosul supraindividual poartă cu el eroii narațiunilor, norme și valori, trimițând la transcendență

Persoana individuală se împărtășește din acest plan supraindividual

Ar putea fi avută în vedere și a treia instanță ontică, profundă

Fisisul

Aceasta e și ea structurată după coordonate supracategoriale Unu – Multiplu – Totalitate – Devenire – Infinit - Absolut

Problema minte/corp (creier) se cere înțeleasă complex

Creierul este o parte a corpului biologic individual ce are în spate specia/viața

Persoana include corporalitate biologică dar și instanțele supraindividuale ale antroposului

Ea exprimă dimensiunea psihoantropologică a :

- ☐ limbajului narativ critic
- ☐ relațiilor interpersonale de reprezentare
- ☐ comportamentului autocontrolat

Relația minte/corp (creier) se pune în interiorul relațiilor bio-antropologice a individualului persoanei

Vârful de lance al psihologiei contemporane îl constituie doctrinele evoluționistă și developmentală.

Psihologia evoluționistă urmărește apariția funcțiilor psihoantropologice, pe baza celor psihobiologice în cursul antropogenezei de 1.000.000 ani, prin selecția adaptativă a modulelor psihice.

Ea sprijină înțelegerea stărilor psihopatologice ca derivând din cele normal adaptative, care devin deficitare : simplificate, rigide, decontextualizate.

Psihologia și psihopatologia dezvoltamentală (p.pt.d.) urmărește dezvoltarea psihismului copilului în relația sa duală cu mama și mediul familial; și ulterior parcurgerea ciclurilor vieții.

Ea permite înțelegerea tranziției între psihobiologie și psihoantropologie, având în față dezvoltarea în paralel a corpului și psihismului, în contextual interrelației cu persoanele apropiate.

Conceptul de “câmp” s-a dezvoltat în psihologie în sec.XIX

în :

- ☐ configuraționism (Lewin)
- ☐ câmpul relațiilor interpersonale (Sullivan)
- ☐ circumplexul relațiilor interpersonale (Leary, Wiggins)
- ☐ câmpul (sistemul) familial
- ☐ câmpul (atmosfera) fenomenologică a situației (Minkowski)
- ☐ câmpul relației duale (psihanaliză)

Aceste abordări nu au ținut concomitent cont de dimensiunea biopsihologică și psihantropologică; în plus, se poate avea în vedere și câmpul fizic ce-l emană corpul uman.

Psihologia dezvoltamentală prin caracterul său sincretic poate facilita o astfel de înțelegere a “câmpului psihic” de ansamblu al persoanei umane.

Psihologia tradițională ignoră multe aspecte ale psihismului uman.

Se au în vedere 2:

1. Dragostea. Aceasta se dezvoltă într-un câmp interpersonal al intimității; ea presupune cogniția socială și atașamentul, funcționarea “creierului social”;

2. Extazul. Acesta se referă de obicei la raportarea față de transcendență, de referință fiind extazul mistic. Transcendența ca obiectiv sau sau

transcendența înțeleasă ca ființă (sacrală), nu poate fi complet exclusă din repertoriul manifestărilor psiho-antropologice.

Dragostea

Unul din principalele câștiguri evoluționiste ale psihismului uman constă în marea importanță acordată relațiilor interpersonale și dezvoltării creierului social; relațiile interpersonale se desfășoară la adult pe o diagramă între intim și public.

Intim: - persoane foarte apropiate, cu care subiectul împărtășește secretele și se sfătuiește, față de care rezonază afectiv, cu care se interpătrunde;

Familial: - persoanele cu care e obișnuit, rude apropiate, prieteni;

Oficial: - persoane cunoscute cu care intră în relații standardizate;

Public : - persoane vag cunoscute sau necunoscute.

Adultul are o rețea de relații sociale care acoperă toate pozițiile acestor distanțe interpersonale. Distanțele sunt dinamice, cu procese de apropiere și îndepărtare.

Formarea ontogenetică a persoanei se realizează prin cogniție socială și structurarea unei rețele sociale, atât în exterior cât și în interioritatea propriului psihism.

În perspectivă developmentală există etape succesive ale cogniției sociale și ale socializării:

Relația mamă-sugar este, începând de la naștere, o relație duală “intersubiectivă”.

Sugarul e dotat genetic cu posibilitatea de a recunoaște fața umană și identifica expresivitatea acesteia, comunicând cu mama prin zâmbet și privire. El trece prin etape succesive de : - privire ațintită; - privire împărtășită; - pretenții exprimate prin privire etc.

Între 1-3 ani (cu un moment special la 18 luni) se realizează relația de atașament. Mama care e configurată ca un întreg semnificant, e introjectată în

mintea și sufletul copilului în instanța “internal working model”. Atașamentul sigur sprijină investigarea, acțiunea, curiozitatea.

La 3 ani apare capacitatea de mentalizare sau Theory of Mind (ToM) prin care copilul “ghicește” gândul, intențiile altor persoane doar privindu-le fața. El înțelege că are o minte distinctă de a altuia.

Atașamentul și mentalizarea se dezvoltă diferențiat în ontogeneză, în cadrul câmpului psihologic format între copil și alte persoane.

La adult funcționează o rețea socială cu persoane aflate la diverse instanțe psihologice de subiect.

Dragostea se desfășoară în câmpul psihologic al relațiilor intime cu altul, ea depășind formele atașamentului și empatiei. În dragoste, celălalt “este prezent” pentru subiect, indiferent de distanța fizică.

Comunicarea este neverbală, spontană. Cunoașterea intenționalității celuilalt depășește modelul perceptiv, necesar în procesul ToM.

Dragostea amplifică capacitățile subiectului, îl “sporește interior”.

Funcționarea psihică generală bio-antropologică și cea cerebrală a persoanei, are particularitățile ei de desfășurare și manifestare în fenomenul particular al dragostei omenești.

Extazul

Fenomenele psihologice “peak” comentate de Maslow ca importante pentru autoactualizarea persoanei normale, sunt :

Trăiri subiective particulare ce apar în :

- ☐ contemplarea naturii, a muzicii
- ☐ rugăciuni, extaz mistic
- ☐ inspirație, creativitate
- ☐ momente intense de satisfacție
- ☐ orgasm sexual

Modelul îl constituie extazul religios prin care e vizată transcendența.

Trăirile “peak” sunt prezente la majoritatea oamenilor în diverse

intensități și forme.

În timpul trăirii “peak” subiectul resimte :

- ☐ o trăire pozitivă fără anxietate
- ☐ unitate interioară, receptivitate
- ☐ desprindere de lume
- ☐ omnipotență și umilință
- ☐ anularea polarității subiect/obiect

Prototipul trăirilor “peak” este extazul religios al misticilor și alte trăiri ce se întâlnesc în sfera practicilor religioase.

În acest domeniu prezintă interes studiile istoricilor religiilor. Mircea Eliade analizează într-un text din 1957 fenomenul “iluminării interioare” în diverse religii, întâlnindu-l însă și în lumea contemporană, în afara religiilor.

Referințele lui Eliade privitor la “iluminare interioară” arată că aceasta reprezintă o “mutare de nivel ontologic”, trecerea de la o existență profană la una spiritual religioasă. Tema este urmărită:

- ☐ la șamanii eschimoși;
- ☐ în Australia, la “medicine man”;
- ☐ în diverse religii din India : în “upanișade”, la brahmani, yoga, Buda;
- ☐ în dualismul Iranian;
- ☐ în creștinism, corelat botezului și “schimbării la față” a lui Isus, la mistici și sfinți : Sfântul Paul, Sfântul Ioan al Crucii, Pascal, Iacob Böhme.

Eliade prezintă însă și cazuri de oameni nereligioși din sec.XIX și XX, care au trăit fenomene de “iluminare” în somn și veghe. Câteva cazuri le analizează detaliat.

Constată că aceste persoane au ajuns ulterior, nu după mult timp, la o reconversiune spirituală, la o “mutație în alt regim ontologic, spiritual”.

Eliade trimite la Jung și inconștientul colectiv; în acesta ar fi depozitate, în variantă arhetipală, potențială, deschiderea spre experiențe extatice și de iluminare, de vizare a transcendenței sacrale, care uneori se pot actualiza.

Această interpretare e consonantă cu cea a lui Rudolf Otto care consideră că deschiderea spre raportarea la Sacru e o structură transcendentă, în sens kantian, a omului.

În corelație cu felul în care interpretează Eliade fenomenul “iluminării” și al extazului religios, e interesant cazul lui Cioran. Cioran a fost interpretat de mai mulți ca un mistic chinuit, ce a avut trăiri de tipul extazului mistic, în marginea ideologiei creștine. Într-o carte recentă, Marta Petreu titrează privitor la Cioran:

Pe culmile disperării, o mărturisire mistică

- ☐ Extazul sau anularea individuației
- ☐ Boala și starea de grație
- ☐ Un religios fără Dumnezeu
- ☐ Aventura mistică
- ☐ Misticul refuzat

Într-adevăr, prima carte a lui Cioran, “Pe culmile disperării”, poate fi interpretată ca descrierea unei experiențe de tip mistic care nu ajunge însă la contactul și contopirea cu Dumnezeu. Citatele din această carte și din altele pot fi edificatoare.

Cioran, la fel ca și alții, corelează extazul – inclusiv extazul mistic – cu arousal-ul. Acest ultim aspect e important teoretic.

Sexualitatea vine din biologie dar e reluată în structurarea dimensiunii specifice a Antroposului, de exemplu în mitologiile sacrale ale originilor.

Eliade are interesante studii privitoare la corelația între iluminare interioară și funcția religioasă a luminii ca fecundatoare, ca echivalentă a lui “semen virilis”.

Înțelegerea antropologică a psihismului uman se corelează cu biopsihologia și prin transpunerea problematicii acesteia în discursivitatea logosului.

Interesantă rămâne întrebarea : ce corelație ar putea fi între trăirea extatică – care e cel mai tipic exprimat în vizarea lui Dumnezeu – și funcționarea bio-cerebrală?

O corelație clinică clasică a fost făcută între extazul mistic și criza epileptică.

Epilepsia era numită de romani “morbus sacer”. Alegerea șamanilor și a oficiatorilor de cult religioși s-a făcut preferențial dintre persoane capabile de crize și stări crepusculare sau de transă. Astfel de stări sunt caracteristice epilepsiei temporale.

Corelația dintre epilepsie și religiozitate e confirmată statistic și în prezent. Care ar putea fi intervenția creierului uman în acest caz?

☐ În perspectiva evoluționistă, în cei aproximativ 1.000.000 ani în care s-a evoluat spre om, creierul s-a dezvoltat progresiv în câteva direcții, trei fiind deosebit de importante:

☐ autocontrolul comportamentului prin lobul frontal;

☐ relaționarea socială prin “creierul social”;

☐ limbajul articular narativ prin lobul temporal.

☐ limbajul stă la baza narațiunilor mistico-sacrale, care asigură coeziunea comunitară prin ritualul de invocare a zeului.

☐ Astfel, zona temporală care girează limbajul articulate narativ, poate fi și zona ce susține participarea întregii ființe a subiectului la instanța transcendentă a zeului.

Psihologia, înțeleasă în toată complexitatea sa, are în față și astfel de probleme.